

20.05.2024

KURUL KARARI

Başvuru Numarası : 2022/1825
Toplantı Tarihi/Sayısı : 19.4.2024/228
Karar Numarası : 2024/401
Başvuran : R. Y.
Başvuran Vekili : -
Adres : -
Muhatap Kurum/Kişi : Diyarbakır Valiliği (Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü)
Muhatap Adres : Şehitlik Mah. Mehmet Akif Ersoy Bulvarı Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü Sitesi No: 7 Yenişehir/DİYARBAKIR

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvuru; ilkokul 4'üncü sınıf öğrencisi başvuranın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersinden muafiyet talebinin reddi nedeniyle ayrımcılığa uğradığı iddiasına ilişkindir.

II. İNCELEME SÜRECİ

2. Başvuran vekili, başvuru dilekçesinde özetle;

a. Müvekkili R. Y.'nin Diyarbakır ili Kayapınar ilçesi ... İlkokulunda 4'üncü sınıf öğrencisi olduğunu, zorunlu derslerinden birinin DKAB dersi olduğunu, velisi Ü. Y.'nin ... İlkokul Müdürlüğüne DKAB dersinden muafiyet talepli dilekçe sunduğunu ancak talebinin reddedildiğini,

b. İlgili dersin içeriğinin yoğun bir şekilde belirli bir dinin bir mezhebine ait görüşleri içerdiğini, din kültürü eğitimini aşacak düzeyde olduğunu, tüm dini-felsefi inançları kapsamadığını, yüzlerce dini-felsefi inancın İslam dininin işlendiği yoğunlukta müfredata eklenmesinin imkansız olduğunu, bu nedenle ilgili dersin zorunlu ders olmaktan çıkarılıp seçmeli ders olarak düzenlenmesi veya ilgili ders için uygun muafiyet usullerinin getirilmesi gerektiğini,

c. Müvekkiline ailesi tarafından herhangi bir dini eğitim verilmediğinden ilgili dersten ailesinden temel dini eğitim almış bir yaşta kadar başarılı olmasının mümkün olmadığını,

ç. Müvekkilinin kanuni temsilcisi tarafından yazılan muafiyet talepli dilekçenin reddine gerekçe olarak gösterilen Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığının (EÖYKB) 9/7/1990 tarihli ve 1 sayılı Kararında azınlık okulları dışında kalan ilk ve ortaöğretim okullarında öğrenim gören T.C. uyruklu Hristiyanlık ve Musevilik dinlerine mensup öğrencilerin bu dinlerden birine mensup olduklarını belgelendirmeleri kaydıyla ilgili derse girmelerinin zorunlu olmadığını belirtildiğini, dolayısıyla İdarenin tüm dini inançlardan yalnızca ikisine mensup kişilere muafiyet hakkı tanıdığını, müvekkilinin kanuni temsilcisi tarafından yazılan muafiyet talepli dilekçenin reddedilmesinin tek sebebinin müvekkilinin Hristiyanlık veya Musevilik dinlerinden birine mensup olmayışı olduğunu,

d. Ayrıca öngörülen muafiyet usulünün çekirdek haklar arasında yer alan dini inanç ve

kanaatlerini açıklamaya zorlanmama hakkına aykırılık oluşturduğunu ve müvekkilinin ayrımcılığa maruz kaldığını iddia etmektedir.

3. Muhatap Diyarbakır İl Millî Eğitim Müdürlüğünden (MEM) alınan yazılı görüşte özetle;

a. DKAB dersinin ilköğretim ve ortaöğretim okullarında zorunlu olarak okutulmasının hukuki dayanağının Anayasa olduğu, Anayasa'nın 5'inci maddesine göre insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmanın devletin görevi olduğu, Anayasa'nın 24'üncü maddesinde belirtilen DKAB dersinin ilk ve ortaöğretimde zorunlu olmasının öğrencilerin dogmatik ve şartlanmış olarak değil aksine bilimsel bilgiye dayalı, geniş bir bakış açısıyla dinleri, inanç sistemlerini ve felsefi yaklaşımları bilerek hayata bakmalarını sağlama amacını güttüğü, 24/6/1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer verilen “bilimsellik” ilkesi gereği her tür ve kademede ders içerikleri belirlenirken bilimsel ölçütlere göre hareket edildiği,

b. Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) teklifi üzerine EÖYKB'nin 9/7/1990 tarihli ve 1 sayılı Kararı'na göre; azınlık okulları dışında kalan ilk ve ortaöğretim okullarında öğrenim gören T.C. uyruklu Hristiyanlık ve Musevilik dinlerine mensup öğrencilerin bu dinlerden birine mensup olduklarını belgelendirmeleri kaydıyla, DKAB dersine girmelerinin zorunlu olmadığı, ancak bu derse girmek istedikleri takdirde velilerinin yazılı dilekçe ile başvuruda bulunmaları gerektiği,

c. Başvuruya konu edilen MEB DKAB Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul 4. ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) İslam dini ve diğer dinlerin betimleyici yaklaşımla öğretime konu edilmesinin amaçlandığı, İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alındığı, mezhepler arasında ayırım gözetmeden ya da herhangi bir mezhebi esas almadan ders içeriklerinin belirlendiği, konuların İslam dininin tüm dünyada kabul edilen ve kutsal kitabında açıkça belirtilmiş olan, mezhepten mezhebe değişmeyen temel esaslarını dikkate alarak yazıldığı, yaşayan diğer dinlerin ise bilimsel bir metotla, olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edildiği, dolayısıyla velinin/vasinin, çocuğun üzerindeki kendi dini ve felsefi inançlarına göre eğitim yapılmasını sağlama haklarına saygısızlık olarak nitelenebilecek bir uygulamanın varlığından söz edilemeyeceği, bu gerekçeler doğrultusunda başvurunun reddinin gerektiği iddia edilmektedir.

4. Muhatabın yazılı görüşüne karşı başvuran tarafından yazılı görüş sunulmamıştır.

III. İLGİLİ MEVZUAT

5. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10'uncu maddesi şöyledir:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (...) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

6. Anayasa'nın “Din ve vicdan hürriyeti” başlıklı 24'üncü maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

“Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve

kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır. (...)"

7. Anayasa'nın "Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi" başlıklı 42'nci maddesinin birinci fıkrası şöyledir:

"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz."

8. 20/4/2016 tarihli ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun "Tanımlar" başlıklı 2'nci maddesinin ilgili hükümleri şöyledir:

"(1) Bu Kanunun uygulanmasında; (...) d) Doğrudan ayrımcılık: Bir gerçek veya tüzel kişinin, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını bu Kanunda sayılan ayrımcılık temellerine dayanılarak engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muameleyi ifade eder."

9. 6701 sayılı Kanun'un "Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı" başlıklı 3'üncü maddesi şöyledir:

"(1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. (2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır."

10. 6701 sayılı Kanun'un "Ayrımcılık türleri" başlıklı 4'üncü maddesinin birinci fıkrasında, ayrımcılık türleri: "a) Ayrı tutma. b) Ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatları uygulama. c) Çoklu ayrımcılık. ç) Doğrudan ayrımcılık. d) Dolaylı ayrımcılık. e) İşyerinde yıldırma. f) Makul düzenleme yapmama. g) Taciz. ğ) Varsayılan temele dayalı ayrımcılık." olarak sıralanmıştır.

11. 6701 sayılı Kanun'un "Ayrımcılık yasağının kapsamı" başlıklı 5'inci maddesinin birinci fıkrası şöyledir:

"(1) Eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetleri sunan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, yürüttükleri faaliyetler bakımından bu hizmetlerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş olan ya da bu hizmetler hakkında bilgi almak isteyen kişi aleyhine ayrımcılık yapamaz. Bu hüküm kamuya açık hizmetlerin sunulduğu alanlar ve binalara erişimi de kapsar. (2) Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerin planlanması, sunulması ve denetlenmesinden sorumlu olan kişi ve kurumlar, farklı engelli grupların ihtiyaçlarını dikkate almakla ve makul düzenlemelerin yapılmasını sağlamakla yükümlüdür."

12. 6701 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin birinci fıkrasının (g) bendinde Kurumun, "ayrımcılık yasağı ihlallerini resen veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmekle görevli olduğu" düzenlenmiştir.

IV. DEĞERLENDİRME VE GEREKÇE

13. 6701 sayılı Kanun'un "Başvurular" başlıklı 17'nci maddesinin birinci fıkrasına göre: "Ayrımcılık yasağı ihlalinin zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma

başvurabilir.”, ikinci fıkrasına göre ise: “*İlgililer, Kuruma başvurmadan önce bu Kanuna aykırı olduğunu iddia ettikleri uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraftan talep eder. Bu taleplerin reddedilmesi veya otuz gün içerisinde cevap verilmemesi hâlinde Kuruma başvuru yapılabilir. Ancak Kurum, telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ihtimali bulunan hâllerde, bu şartı aramadan başvuruları kabul edebilir.*”. Dosya kapsamından ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddia edilen R. Y.’nin velisi Ü. Y.’nin, 6/9/2022 tarihinde ... İlkokulu Müdürlüğüne R. Y.’nin DKAB dersinden muaf tutulması talebini içeren bir dilekçe sunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında başvuranın Kanuna aykırı olduğu iddia edilen uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraftan talep ettiği değerlendirilmektedir. Öte yandan başvuranın dilekçesinden 6701 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen ayrımcılık temellerinden din ve inanç temelleri ile bağlantılı olarak ayrımcılığa maruz kaldığı iddiasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede başvurunun, kabul edilebilir ve Kurumumuzca esas incelemesi yapılabilecek bir başvuru olduğu değerlendirmesine varılmıştır.

14. Ayrımcılık yasağı, uluslararası insan hakları hukukunun temelinde yer almakta ve pek çok uluslararası insan hakları sözleşmesinde özel olarak düzenlenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 14’üncü maddesine göre: “*Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan güvence altına alınır.*”

15. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında ayrımcılık; objektif ve makul bir neden olmaksızın, aynı durumdaki kişilere farklı muamelede bulunmak olarak tanımlanmıştır (AİHM, Willis/Birleşik Krallık, B.No:36042/97, 11/06/2002, para. 48 ve AİHM, Okpisz/Almanya, B. No: 59140/00, 25/10/2005, para. 33). Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarında da AİHM içtihatlarına paralel olarak nesnel ve makul bir şekilde haklılaştırılmayan, diğer bir ifadeyle meşru bir amaca dayanmayan ya da seçilen araç ile hedeflenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmayan farklı muameleler Anayasa’nın 10’uncu maddesinin amaçları bağlamında ayrımcı karakterli olarak kabul edilmektedir (AYM, Nuriye Arpa, B. No: 2018/18505, 16/6/2021, para. 58). Dolayısıyla hukuksal durumları aynı olanlara yönelik farklı muamelenin objektif ve makul bir sebebe dayandığı, farklı muamelenin öngörülen meşru amaç ile orantılı olduğu, diğer bir ifadeyle farklı muameleye tabi tutulan kişiye aşırı ve olağanın ötesinde bir külfet yüklenmediği hâllerde eşitlik ilkesi ihlal edilmeyecektir (AYM, Burcu Reis, B. No: 2016/5824, 28/12/2021, para. 50).

16. Somut olayda ilkokul 4’üncü sınıf öğrencisi R. Y.’nin DKAB dersinden muafiyet talebinin reddi nedeniyle ayrımcılığa uğradığı iddiası din ve vicdan özgürlüğü ile eğitim hakkından faydalanmaya ilişkindir. Bu sebeple ayrımcılık yasağı bağlamında din ve vicdan özgürlüğü ile eğitim hakkına ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için uluslararası ve ulusal mevzuat ile içtihadı değerlendirmek gerekmektedir.

17. Herkes vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olup din ve vicdan hürriyeti, gerek uluslararası belgeler gerekse Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile koruma altına alınan temel bir haktır. Ayrımcılığın yasaklandığı temellerden birini oluşturan inanç konusunda MSHS’nin 18’inci maddesi şu hükümleri içermektedir:

“(1) Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olacaktır. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin aleni veya özel olarak bireysel ya da başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını ibadet, icra,

bunun icaplarını yerine getirme ya da öğretme bakımından ortaya koyma özgürlüğünü de içerir.

(2) Hiç kimse, kendi seçtiği bir din ya da inanca sahip olma ya da bunu benimseme özgürlüğünü zedeleyecek bir baskıya maruz bırakılamaz.

(3) Bir kimsenin kendi dinini veya inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne ancak yasalarla belirlenen ve kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli kısıtlamalar getirilebilir.”

18. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 9'uncu maddesi ise şu şekildedir:

“(1) Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

(2) Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.”

19. Düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğünün önemi AİHM tarafından da defalarca dile getirilmiştir. Din ve vicdan özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel taşlarından biridir. Dini boyutuyla, sadece inananların kimliği ve yaşam anlayışlarının en temel unsurlarından birisi değil; aynı zamanda ateist, agnostik, kuşkuçu ve ilgisizler için de değerli bir kazanımdır (AİHM, *Kokkinakis/Yunanistan*, B. No: 14307/88, 25/5/1993, para. 31).

20. Din ve vicdan özgürlüğünün içsel (*forum internum*) ve dışsal (*forum externum*) iki boyutu bulunmakta olup içsel boyutu; düşünce, vicdan ve dini inanç özgürlüğüne sahip olmayı, din veya inanç değiştirme özgürlüğünü ve inanmamayı da kapsamaktadır. Dışsal boyutu ise kişinin dinini, inancını ve düşüncesini dışa vurmasını, aleni veya özel olarak bireysel ya da başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını ibadet, icra, bunun icaplarını yerine getirme ya da öğretme bakımından ortaya koyma özgürlüğünü ifade etmektedir. Bu açıdan din özgürlüğü esas olarak bireyin vicdanı ile ilgili bir husus olmakla birlikte aynı zamanda, diğer hususların yanı sıra “*dinini açıklama*” özgürlüğünü de içermektedir. Sözcükler ve hareketler ile açığa vurma, dini inançların varlığı ile bağlantılı bir olgudur (AİHM, *Kokkinakis/Yunanistan*, para. 31).

21. Eğitim hakkı ise; belirli bir zamanda mevcut eğitim kurumlarına erişim, bilgi aktarımı ve düşünsel gelişim hakkını ve ayrıca alınan eğitimden yarar sağlama olanağını, diğer bir deyişle her bir devlette geçerli kurallara uygun olarak ve bir veya başka bir şekilde tamamlanan eğitimin resmi olarak tanınmasını elde etme hakkını kapsamaktadır (Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi Hakkında Rehber, s. 7).

22. Kanuni temsilcilerin, çocuklarına verilecek eğitim konusundaki hakları ile bağlantılı olarak din ve vicdan özgürlüğüne ilişkin olarak uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde birçok düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 26'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında “*Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmek hakkını öncelikle haizdirler.*” şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır. MSHS'nin 18'inci maddesinin dördüncü fıkrasında “*Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, ana-babaların ve uygulanabilir olan durumlarda, yasalarca saptanmış vasilerin, çocuklarına kendi inançlarına uygun bir dinsel ve ahlaki eğitim verme özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlüdür.*” şeklindeki düzenlemeye yer verilmiştir.

23. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (BMÇHS) 14'üncü maddesinin ilgili kısmı ise şöyledir: *“Taraflar Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler. Taraflar Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler. (...)”*

24. BMÇHS'nin 28'inci maddesi uyarınca: *“Taraflar Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle: İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler; Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar; Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler; Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler; Okullarda düzenli biçimde devamların sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.”*

25. AİHS'ye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2'nci maddesinde: *“Hiç kimse eğitim hakkından mahrum bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ebeveynlerin bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarıyla uyumlu olarak yapılmasını sağlama hakkına saygı gösterir.”* ifadeleri yer almaktadır.

26. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4'üncü maddesi: *“Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.”* hükmünü haizdir.

27. Somut olayda R. Y.'nin kanuni temsilcisi olan velisi tarafından küçüğün öğrenim gördüğü Diyarbakır ili Kayapınar ilçesi ... İlkokulu Müdürlüğüne, R. Y.'nin DKAB dersinden muafiyetine ilişkin 6/9/2022 tarihli ve ... sayılı bir dilekçe sunulmuştur. Mezkûr dilekçe, Diyarbakır İl MEM'nin 29/9/2022 tarihli yazısı ile cevaplanmıştır. Diyarbakır İl MEM tarafından hazırlanan 29/9/2022 tarihli yazı ekinde ise MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün (TEGM) 27/9/2022 tarihli yazısı Kayapınar Kaymakamlığına gönderilmiştir.

28. Diyarbakır İl MEM tarafından atıfta bulunulan MEB TEGM'nin 27/9/2022 tarihli yazısında, DKAB dersinden muafiyet talebine ilişkin olarak öğrencinin mensup olduğu dine dair belgenin dilekçede yer almadığı ifade edilerek EÖYKB'nin 9/7/1990 tarihli ve 1 sayılı Kararı ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının (TTKB) 31/1/2019 tarihli yazılarına atıfta bulunulmuş, öğrencinin DKAB dersinden muafiyetine ilişkin dilekçesine yönelik olarak söz konusu belgeler doğrultusunda işlem yapılmasının uygun olacağı değerlendirildiği belirtilmiştir.

29. EÖYKB'nin 9/7/1990 tarihli, 1 sayılı ve “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Girme Zorunluluğu Olmayan Öğrenciler” konulu kararında: *“Milli Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine; azınlık okulları dışında kalan ilk ve ortaöğretim okullarımızda öğrenim gören T.C. uyruklu Hristiyanlık ve Musevilik dinlerine mensup öğrencilerin; bu dinlerden birine mensup olduklarını belgelendirmeleri kaydıyla, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine girmelerinin zorunlu olmadığı, ancak bu derse girmek istedikleri takdirde velilerinden yazılı dilekçe getirmelerinin gerekli olduğu hususunun kabulü kararlaştırıldı.”* ifadelerine yer verilmekte; TTKB'nin 31/1/2019 tarihli görüş yazısında ise: *“... yasal mevzuat doğrultusunda ... Hristiyanlık dinine mensup olan ...'nın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden muaf tutulmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.”* ifadeleri

yer almaktadır.

30. Diyarbakır İl MEM tarafından hazırlanan 27/9/2022 tarihli yazı, 3/10/2022 tarihinde küçüğün kanuni temsilcisine tebliğ edilmiştir. Bunun üzerine başvuran 21/11/2022 tarihli başvuru dilekçesi ile Kurumumuza başvuruda bulunmuştur.

31. Başvuru dilekçesi ve ekleri görüş istenmek üzere 20/12/2022 tarihinde Diyarbakır İl MEM'e iletilmiştir. Diyarbakır İl MEM tarafından, Kurumumuzca istenilen belgelerin suretleri 13/1/2023 tarihinde iletilmiştir. Ayrımcılık yasağına ilişkin görüş talebi ise Diyarbakır İl MEM tarafından MEB'e iletilmiş olup MEB tarafından konuya ilişkin görüşleri içeren resmi yazı 17/1/2023 tarihinde Diyarbakır İl MEM'e gönderilmiştir. Diyarbakır İl MEM tarafından MEB'in söz konusu görüş yazıları 18/1/2023 tarihinde Kurumumuza sunulmuştur.

32. MEB tarafından 17/1/2023 tarihinde Diyarbakır İl MEM'e sunulan ilgili görüş yazısında, DKAB dersinin ilköğretim ve ortaöğretim okullarında zorunlu olarak okutulmasının hukuki dayanağının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olduğu belirtilmiş, EÖYKB'nin 9/7/1990 tarihli ve 1 sayılı Kararı'na atıf yapılmıştır. Ayrıca başvuruya konu edilen MEB DKAB Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul 4. ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8'inci Sınıflar için) ; İslam dini ve diğer dinlerin betimleyici yaklaşımla öğretime konu etmenin amaçlandığı, İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alındığı, mezhepler arasında ayırım gözetmeden ya da herhangi bir mezhebi esas almadan ders içeriklerinin belirlendiği ifade edilmiştir. Konuların İslam dininin tüm dünyada kabul edilen ve kutsal kitabında açıkça belirtilmiş olan, mezhepten mezhebe değişmeyen temel esaslarının gözetilerek yazıldığı, yaşayan diğer dinlerin ise bilimsel bir metotla, olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edildiği, dolayısıyla velinin çocuğun üzerindeki kendi dini ve felsefi inançlarına göre eğitim yapılmasını sağlama haklarına saygısızlık olarak nitelenebilecek bir uygulamanın varlığından söz edilemeyeceği, ilgili gerekçeler ve AİHM kararları doğrultusunda başvurunun reddinin gerektiği belirtilmiştir.

33. Dosya kapsamında MEB TEGM'nin ayrımcılık talimatı verme şeklinde ayrımcılık yasağını ihlal edip etmediği bakımından da bir inceleme yapılabilmesi amacıyla Kurumumuz tarafından 11/8/2023 tarihinde MEB TEGM'den 27/9/2022 tarihli ve ... sayılı yazıda geçen “(...) Adı geçen öğrencinin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden muaf tutulması talebine ilişkin dilekçenin yukarıda yer verilen Karar ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının emsal teşkil edecek ilgi (a) görüş yazısı doğrultusunda işlem yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. (...)” ifadelerine ilişkin görüşü talep edilmiştir.

34. MEB TEGM'nin 7/9/2023 tarihli cevabi yazısı ile TTKB'nin 1 No'lu Kararı ve görüş yazısı iletilmiştir. Söz konusu görüş yazısında evrensel hukuk gereği devletlerin kendi eğitim programlarını düzenleme hakkının olduğu, DKAB dersi öğretim programının Anayasa'da ve mevzuatta öngörülen genel amaçlara ve temel ilkelere doğrudan ve dolaylı olarak hizmet ettiği, Türkiye'nin çok kültürlü bir yapıya sahip olduğu, 2018 yılında uygulamaya konulan DKAB öğretim programlarında farklı kültürlere ve onların dini değerlerine yer verildiği, bu doğrultuda herhangi bir mezhebi esas almayan bir yaklaşım ile farklılıkları tanımayı, anlamayı ve onlarla empati kurmayı öğretmeyi hedeflediği, DKAB öğretim programlarının “Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Öğretime İlişkin Toledo Kılavuz İlkeleri”ne (Toledo İlkeleri) uygun olduğu, Anayasa'nın ilgili hükümleri doğrultusunda ebeveynlerin eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama hakkının ihlal edilmesi olarak ileri sürülmesinin hukuki dayanaktan yoksun olduğunun değerlendirildiği ifade edilmiştir.

35. DKAB dersi Anayasa'nın 24'üncü maddesi kapsamında örgün eğitim kurumlarında

ilköğretim 4'üncü sınıftan ortaöğretimin son sınıfına kadar okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 12'nci maddesinde: “(...) *Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.*” ifadelerine yer verilmiştir.

36. Zorunlu DKAB dersi, daha önce *Hasan-Eylem Zengin ile Mansur Yalçın ve Diğerleri* davalarıyla AİHM tarafından inceleme konusu yapılmıştır. 9/10/2007 tarihli Hasan-Eylem Zengin kararında AİHM, DKAB dersine ilişkin müfredatın daha nesnel ve çoğulcu olması gerektiğini ifade etmiştir (AİHM, *Hasan-Eylem Zengin v. Türkiye*, B. No: 1448/04, 9/10/2007).

37. AİHM 16/9/2014 tarihli Mansur Yalçın ve Diğerleri kararında ise zorunlu DKAB dersine ilişkin müfredatın esas olarak Türkiye’de yoğun nüfusun inanış şekline göre düzenlendiği tespitinde bulunarak bu durumun makul olduğuna işaret etmiş, bununla birlikte devletin dini konulara ilişkin düzenlemelerin yapılmasında tarafsız olması, DKAB dersine ilişkin ebeveynlerin dini veya felsefi inançlarını açıklamak zorunda bırakılmadığı bir mekanizma ihdas edilmesi ve bu problemin çözülmesi gerekliliğini vurgulayarak bu mekanizmanın oluşturulma sürecini devlete bırakmıştır (AİHM, *Mansur Yalçın ve Diğerleri v. Türkiye*, B. No: 21163/11, 16/9/2014).

38. AİHM’in söz konusu kararının uygulanması amacıyla yapılan çalışmalar doğrultusunda 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren okullarda uygulanması için “*Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*” TTKB’nin 19/1/2018 tarihli ve 18 sayılı Kurul Kararı ile onaylanmıştır.

39. AYM ise 2022 yılında zorunlu DKAB dersine ilişkin olarak bir başvuruyu karara bağlanmıştır. 2014 yılında yapılan başvuruya ilişkin olarak AYM, somut başvurudaki değerlendirmelerin konusu olan 2018-2019 eğitim ve öğretim yılına kadar olan dönemdeki DKAB dersi müfredatının, içerik olarak dinler hakkında yansız ve tanıtıcı bilgiler vermek amacıyla zorunlu olması öngörülen din kültürü öğretimi kapsamında olmadığını belirtmiştir (AYM, *Hüseyin El ve Nazlı Şirin El [GK]*, B. No: 2014/15345, 7/4/2022, para. 184). AYM'nin söz konusu kararında, TTK'nın 19/1/2018 tarihli ve 2 sayılı Kararıyla kabul edilen DKAB öğretim programı ise 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren uygulamaya konulduğundan dolayı incelenmemiştir (AYM, *Hüseyin El ve Nazlı Şirin El [GK]*, B. No: 2014/15345, 7/4/2022, para. 173).

40. Başvuran vekili dilekçesinde ilgili dersin içeriğinin din kültürü eğitimini aşacak düzeyde olduğunu, tüm dini-felsefi inançları kapsamadığını, yüzlerce dini-felsefi inancın mevcut durumda İslam dininin işlendiği yoğunlukta müfredata eklenmesinin imkansız olduğunu, durumun eşitlik ilkesine uygun hale getirilmesinin ancak ilgili dersin zorunlu olmaktan çıkarılıp seçmeli hale getirilmesi veya uygun ve işler muafiyet usullerinin geliştirilmesiyle mümkün olduğunu, mevcut durumda olduğu gibi çocuğunun herhangi bir dini-felsefi inançla yetiştirilmesini arzu etmeyen kanuni temsilcilere idarece uygun bir muafiyet yolu sunulmadığını ifade etmiştir.

41. Başvurana göre ayrımcılığın ortadan kaldırılması, yalnızca dersin seçmeli hale getirilmesi ya da uygun muafiyet mekanizmalarının oluşturulması ile sağlanabilecektir. Başka bir deyişle başvuranın DKAB dersinin içeriğinin kendi dini inancına veya felsefi düşüncesine uygun olması halinde zorunlu olarak öğretilbileceği şeklinde bir görüşü olmayıp başvuran her halükarda dersin ya seçmeli olması ya da dersten uygun muafiyet mekanizmaları olması gerektiğini savunmaktadır.

42. Din kültürü ve ahlak öğretimi dersinin zorunluluğu açısından Toledo İlkeleri'nin incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Toledo İlkeleri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından hazırlanan ve üye devletlerde, devlet okullarında dinler ve inançlar hakkında gerçekleştirilen

öğretim faaliyetlerine ilişkin prensipleri içeren bir belgedir. Toledo İlkeleri kapsamında dinler ve inançlar hakkındaki eğitimi içeren zorunlu derslerin yeterli ölçüde tarafsız ve nesnel olması halinde bu derslere katılımın zorunlu tutulmasının din ve inanç özgürlüğünü ihlal etmeyeceği, fakat devletlerin bu durumlarda derse kısmi ya da tam katılmama imkanı sunma konusunda serbest olduğu ifade edilmiştir (AGİT, Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Öğretime İlişkin Toledo Kılavuz İlkeleri, s. 72).

43. Toledo İlkeleri çerçevesinde uluslararası standartlar dahilinde temel prensibin tarafsız ve nesnel bir biçimde verildiği sürece zorunlu bile olsa dinler ve inançlar hakkında eğitim verilebileceği şeklinde olduğu vurgulanmıştır (AGİT, Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Öğretime İlişkin Toledo Kılavuz İlkeleri, s. 70). Toledo İlkeleri'nde yer verilen hususlardan birisi: "*Dinler ve inançlar hakkında öğretim, adil ve doğru yöntemlerle sağlanmalı ve sağlam akademik çalışmaya dayanmalıdır. Öğrenciler insan haklarına, temel özgürlüklere ve medeni değerlere saygılı bir ortamda dinler ve inançlar hakkında öğretim almalıdır.*" şeklindedir (AGİT, Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Öğretime İlişkin Toledo Kılavuz İlkeleri, s. 16).

44. AİHM, ders programlarının tanımı ve düzenlenmesinin kural olarak sözleşmecî devletlerin yetki alanına girdiğini belirterek AİHS'ye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2'nci maddesinin devletlerin doğrudan ya da dolaylı olarak dini veya felsefi bir niteliği olan bilgilerin öğretilmesini yaygınlaştırmalarına engel teşkil etmediğini ortaya koymuştur (AİHM, *Folgero ve Diğerleri v. Norveç*, B. No: 15472/02, 29/6/2007, para. 84-g). Ayrıca AİHM, AİHS'ye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2'nci maddesinin veliler açısından çocuklarını dini ve felsefi cehalet içerisinde bırakma hakkını içermediğini vurgulayarak ilgili devletin tarihinde ve geleneğinde tuttuğu yer göz önünde bulundurularak bir dine ilişkin bilgiye diğer dinler ve felsefelerden daha geniş yer ayrılmasının tek başına çoğulculuk ve tarafsızlık ilkeleri yönünden bir sapma olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir (AİHM, *Folgero ve Diğerleri v. Norveç*, B. No: 15472/02, 29/6/2007, para. 89).

45. Bu açıklamalar ışığında din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin zorunlu tutulmasının Toledo İlkeleri'ne ve AİHM içtihadına uygun olduğu anlaşılmaktadır. Somut olay bakımından başvuru dilekçesinde, yukarıda açıklandığı üzere, eşitliğin sağlanmasının içeriğinden bağımsız olarak DKAB dersinden R. Y.'nin muaf tutulması veya ilgili dersin seçmeli hale getirilmesi suretiyle mümkün olduğu ifade edilmiştir. Anayasa'nın 24'üncü maddesine göre din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede *bir dersin içeriğinin din kültürü ve ahlak öğretimi niteliğinde olduğunun tespiti halinde bu dersten muafiyet mekanizmasının istenmesi ya da dersin seçmeli olması gerektiğine ilişkin talep* Anayasa'nın ilgili hükmünü ilgilendirmektedir. Eş deyişle DKAB dersinin ilk ve ortaöğretimde zorunlu olarak müfredatta yer almasına ilişkin hukuki dayanak Anayasa'nın kendisidir.

46. Sonuç olarak muhatap İl MEM tarafından gerçekleştirilen ve R. Y. hakkında DKAB dersinden muafiyet talebinin kabul edilmemesine yönelik işlemin anayasal düzenlemeden kaynaklandığı ve DKAB dersinin zorunlu olmasının sebebinin Anayasa hükmü olduğu, kendisine DKAB dersi zorunlu olarak okutulan R. Y.'nin müfredatının içeriğinden bağımsız olarak bu dersten muaf tutulmasının Anayasa'ya göre mümkün olmadığı, bu sebeple başvuranın din ve inancı nedeniyle sunulan hizmetten diğer kişilere kıyasla eşit bir şekilde yararlanması açısından ayrımcılık yasağının ihlal edilmediği kanaatine varılmıştır.

V. KARAR

A. Başvuruda AYRIMCILIK YASAĞI İHLALİ YAPILMADIĞINA,

B. Kararın taraflara tebliğine ve KAMUOYUNA DUYURULMASINA,

C. Karara karşı tebliğ tarihinden itibaren 60 gün içerisinde Ankara İdare Mahkemesine

başvurulabileceğine,

19/4/2024 tarihinde, OY BİRLİĞİYLE, karar verildi.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ
Başkan

e-imzalıdır

Av. Aışan TİRYAKİ
II. Başkan

e-imzalıdır

Dr. Burhan ERKUŞ
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

Dilek ERTÜRK
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

İsmail AYAZ
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

Mehmet Emin GENÇ
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

Muhammet Ecevit CARTİ
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

Saffet BALIN
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

Ünal SADE
Kurul Üyesi
(Görevli)

e-imzalıdır

Yunus Emre KARAOSMANOĞLU
Kurul Üyesi

e-imzalıdır

Av. Zennure BER
Kurul Üyesi